

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

6-МАХСУС СОҲ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-6

JOURNAL OF LAW RESEARCH
SPECIAL ISSUE-6

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF LAW RESEARCH

№SI-6 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2022-SI-6>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Abdurasulova Qumriniso Raimqulovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Fayziev Shoxrud Farmonovich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

12.00.01 - ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ / ТЕОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА, ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ / THEORY OF LAW AND STATE, HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

Boboyev Halimboy Boboyevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ahmedshaeva Mavlyuda Axatovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Adilxodjayeva Surayyo Maxkamovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Sattorov Abdug'affor

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Artur Gambaryan

yuridik fanlar doktori, professor (Armaniston)

Yosuke Shamoto

yuridik fanlar doktori, professor (Yaponiya)

12.00.02 - КОНСТИТУЦИОННЫЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ, МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ / КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО; ФИНАНСОВОЕ ПРАВО / CONSTITUTIONAL LAW; ADMINISTRATIVE LAW; FINANCIAL RIGHT

Malikova Gulchexra

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Xusanov Ozod Tillabayevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Selimanova Svetlana Mixaylovna

yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)

Xvan Leonid Borisovich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Peshkova Xristina Vyacheslovovna

yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)

Sung Un Lee

yuridik fanlar doktori, professor (Janubiy Koreya)

12.00.03 - ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО / CIVIL LAW; BUSINESS LAW; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Oqyulov Omonboy

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ro'zinazarov Shuhrat Nuraliyevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ruziyev Rustam Jabborovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Borotov Mirodiljon Xomudjonovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Toshev Boboqul Norqobilovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Shomuxamedova Zamira Shoislamovna

yuridik fanlar doktori, (O'zbekiston)

Ahmad Issa Altweissi

yuridik fanlar doktori, professor (Iordaniya)

12.00.04 - ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ХЎЖАЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАҚАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; АРБИТРАЖНЫЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ / CIVIL PROCEDURE LAW; ECONOMIC PROCEDURAL LAW; ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

Esanova Zamira Normurodovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Mamasidiqov Muzaffar Musajonovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Egamberdiyev Eminjon

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jason A.

Kanton Federal sud markazi (AQSH)

12.00.05 - МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ / ТРУДОВОЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ / THE LABOR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

Usmanova Muborak Akmalxanovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Gasanov Mixail Yuriyevich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Sattorova Gulnoza Djurakulovna

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Murodova Gulnora

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Denisov Gleb

yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Fayziyev Shuxrat Xasanovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Usmonov Muhammadi Bahridinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Xolmuminov Juma
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jo'rayev Yuldash Achilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Skripnikov Nikolay Kuzmich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Po'latov Baxtiyor Xalilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Salomov Baxrom Salomovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Salayev Nodirbek Saparbayevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Osmonaliev Qayrat
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Aleksey Kibalnik
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Kudryavtsev Vladislav Leonidovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Sergey Shoshin
yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)
James B.
Eaglin Federal sud markazi (AQSH)

Rustambayev Mirzayusup Hakimovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Zufarov Rustam Axmedovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Kabulov Rustam
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Rajabova Mavjuda Abdullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Taxirov Farxod
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ismailov Isomiddin
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Hamidov Nurmuhammad Orif o'g'li
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (O'zbekiston)
Yuldoshev Rifat Raxmadjonovich
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Djansarayeva Rima Ernatovna
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Yelena Antonyan Aleksandrovna
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Matthew Light
yuridik fanlar doktori, professor (Kanada)

Inog'omjonova Zumratxon Fatxullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Pulatov Yuriy Safiyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
To'laganova Gulchehra Zaxitovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Muxiddinov Faxriddin Muxiddinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirzov Davron Miragzamovich
yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)
Rijakov Aleksandr Petrovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

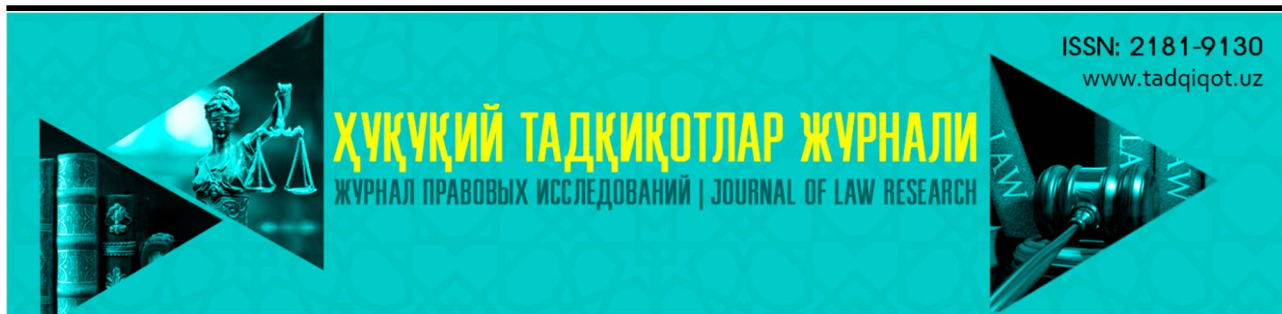
Stoyko Nikolay Genadyevich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Iskandarov Zayniddin
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Sergey Pen
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Aleksey Purs
yuridik fanlar doktori, dotsent (Belarus)
Jurgen Maurer
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)
Kevin Curtin
yuridik fanlar doktori, professor (AQSH)

Ismoilov Bahodir Islamovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Matkarimova Gulchehra Abdusamatovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Yuldasheva Govxerjan
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Alexander Trunk
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)

1. Абдуразаков Султанходжа Суратович КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ ПРАВ ГРАЖДАН В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	6
2. Нариманов Бекзод Абдувалиевич НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИ ТУШУНЧАСИ, ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	14
3. Shomurotov Ma’ruf Abdusamat o’g’li HUDUDIIY PROKURATURA ORGANLARINING XALQ DEPUTATLARI MANALLIY KENGASHLARI OLDDIDAGI HISOBDORLIGINING TASHKILIIY-HUQUQIIY ASOSLARI.....	22
4. Эргашев Илѐс Ўрол ўғли ТОВАЛАМАЧИЛИК ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ЖИНОЯТ-ХУҚУҚИЙ БЕЛГИЛАРИ.....	31
5. Ibragimov Murodjon Jumanazarovich ЖИНОЯТ ХУҚУҚИДА ҚУРОЛНИ ҚОНУНГА ХИЛОФ МУОМАЛАСИНИНГ ОВЫЕКТИГА ДОИР ФИКР-МУЛОHAZАЛАР.....	40
6. Murodullayeva Gulnur Xikmatullo qizi КОРРУПСИЯНИНГ ХАВФЛИ КО‘РИНИШИ СИФАТИДА – FAVORITIZM VA NEPOTIZM.....	48
7. Муслимов Икром Тухтамуратович ЖАЗОНИ ЕНГИЛЛАШТИРУВЧИ ҲОЛАТЛАР ТУШУНЧАСИ ВА БЕЛГИЛАРИ.....	58
8. Абулхайров Рустамхон Ибодуллаевич ПОРТЛАШДАН КЕЙИН ҲОДИСА ЖОЙИНИ КЎЗДАН КЕЧИРИШНИНГ КРИМИНАЛИСТИК ЖИҲАТЛАРИ: ДАЛИЛЛАРНИ МАВЖУДЛИГИНИ БАҲОЛАШ, УЛАРНИ ЙИҒИШ, САҚЛАШ ВА РЎЙХАТГА ОЛИШ ТАРТИБИ.....	67
9. Бобомуродов Фарход Боймуротович ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ ХАЛҚАРО-ХУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ.....	76
10. Дусманов Санджар Абдужалолович МДҲ ДАВЛАТЛАРИ ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА СОДДАЛАШТИРИЛГАН ТАРТИБДА ИШ ЮРИТИШ.....	89
11. Марданов Жасурбек Хусниддин ўғли СОЛИҚ ЁКИ МАЖБУРИЙ ТЎЛОВЛАРНИ ТЎЛАШДАН БЎЙИН ТОВАЛАШ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА МАХСУС БИЛИМЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ.....	97
12. Низомиддинов Жамшид Нуриддин ўғли КИССАВУРЛИККА ҚАРШИ КУРАШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ТАКТИК ЖИҲАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	105

13. Шукуров Жаҳонгир Раббонаевич ЎЗБЕКИСТОНДА ЯРАШУВ ИНСТИТУТИНИ ҚЎЛЛАШ ДОИРАСИНИ КЕНГАЙТИРИШДАГИ АЙРИМ МУАММОЛАР.....	113
14. Султанходжаев Равшан Иркинович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ “ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИ ТЎҒРИСИДА”ГИ ҚОНУНИ ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА ФУҚАРОЛАРНИНГ ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ СОҲАСИДАГИ ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАНБАИ СИФАТИДА.....	122
15. Таштемиров Анвар Алиқулович АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛГАН ФИРИБГАРЛИКНИ ФОШ ЭТИШ БИЛАН БОҒЛИҚ МАСАЛАЛАР.....	130
16. Акилов Саидакромхон Акмалович ОСНОВНЫЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ПРИНЦИПЫ В СФЕРЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРОСТРАНСТВЕ.....	138
17. Амиров Зафар Актамович ХАЛҚАРО СУДЛАР ВА УЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШ ТАРИХИ.....	147
18. Эгамбердиев Дилшод Алишерович ЖИНОЯТ ИШЛАРИ БЎЙИЧА ҲУҚУҚИЙ ЁРДАМ – ҚЎШМА ТЕРГОВЛАРИНИ ТУЗИШНИНГ ХАЛҚАРО ВА МИЛИЙ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	155

Муслимов Икром Тухтамуратович,
 Тошкент давлат юридик университети
 мустақил изланувчиси
 E-mail: Ikramjon.muslimov@mail.ru

ЖАЗОНИ ЕНГИЛЛАШТИРУВЧИ ҲОЛАТЛАР ТУШУНЧАСИ ВА БЕЛГИЛАРИ

For citation: Muslimov Ikram Tukhtamuratovich. THE CONCEPT AND SIGNS OF MITIGATING CIRCUMSTANCES. Journal of Law Research. 2022, Special issue 6, pp.58-66

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7572855>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада тадқиқ этишнинг мантиқийлик, тизимлилик, мантиқий-юридик, қиёсий-ҳуқуқий методларидан кенг фойдаланилган. Жумладан, биринчи навбатда жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар тушунчаси ҳақида баён қилинган. жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар ва уларнинг ўзаро муносабат, шунингдек, у тўғрисидаги олимларнинг илмий қарашлари, тадқиқотлари, улар ўртасидаги ўзаро ўхшаш ва фарқли жиҳатлар ҳақида атрафлича баён қилинган. Шу билан бирга, жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар турлари билан қиёсий таҳлил қилиниб, улардаги муаммоли жиҳатлар аниқланди ва кетма-кет тавсифлаб берилди. Шунингдек, мамлакатимизда ҳам суд томонидан жазо тайинлашда содир этилган жиноятнинг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражасини, қилмишнинг сабабини, етказилган зарарнинг хусусияти ва миқдорини, айбдорнинг шахсини ҳамда жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олиш жиноят қонунчилигининг мажбурий талаби ҳисобланади. Ўз навбатида, ЖКнинг 55-моддасида жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг очиқ рўйхати (9 та ҳолат) ҳамда жазо тайинлашда уларни ҳисобга олиш бўйича муайян талаб ва шартлар белгиланган. Жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар жиноят-ҳуқуқий институтлар орасида, шу жумладан, муайян қилмиш учун адолатли жазо тайинлаш ва шахснинг аҳволини яхшилашда муҳим аҳамият касб этса-да, мамлакатимиз жиноят қонунчилигида “жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар” тушунчасига таъриф берилмаганлиги ва у билан боғлиқ муаммолар кетма-кет тавсифлаб берилган. Шу билан бирга, жиноят ҳуқуқи доктринаси ва унда мавжуд илмий тадқиқотлар таҳлил этилиб, бу борада асосли назарий таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: жиноят, жазо, жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар, жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар, имтиёзли белгилар сифатида амал қиладиган ҳолатлар.

Муслимов Икром Тухтамуратович,
 Самостоятельный соискатель Ташкентского
 государственного юридического университета,
 E-mail: Ikramjon.muslimov@mail.ru

ПОНЯТИЕ И ПРИЗНАКИ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ, СМЯГЧАЮЩИХ НАКАЗАНИЕ

АННОТАЦИЯ

В статье широко используются логический, систематический, логико-правовой, сравнительно-правовой методы исследования. В частности, впервые было описано понятие смягчающих обстоятельств. Подробно описываются смягчающие обстоятельства и их взаимодействие, а также научные взгляды и исследования ученых по этому поводу, сходства и различия между ними. При этом был проведен сравнительный анализ с видами смягчающих обстоятельств, выявлены и последовательно описаны их проблемные стороны. Также в нашей стране характер преступления и степень общественной опасности, причина преступления, характер и размер вреда, личность виновного, смягчающие и отягчающие наказание обстоятельства являются обязательными требованиями уголовного право. С другой стороны, в статье 55 УК определен открытый перечень смягчающих обстоятельств (9 случаев) и конкретные требования и условия их учета при назначении наказания. Хотя среди уголовно-правовых институтов важное значение имеют смягчающие обстоятельства, в том числе при назначении справедливого наказания за конкретное деяние и улучшении положения лица, понятие «смягчающие обстоятельства» в уголовном законодательстве нашей страны не определено и проблемы, связанные с это описано в серии. При этом были проанализированы учение об уголовном праве и существующие научные исследования, а также выработаны обоснованные теоретические предложения и рекомендации по этому поводу.

Ключевые слова: преступление, наказание, обстоятельства, смягчающие наказание, обстоятельства, отягчающие наказание, случаи, которые действуют как привилегированные признаки.

Muslimov Ikram Tukhtamuratovich,
Independent Researcher
of Tashkent State University of Law,
E-mail: Ikramjon.muslimov@mail.ru

THE CONCEPT AND SIGNS OF MITIGATING CIRCUMSTANCES

ANNOTATION

The article widely used logical, systematic, logical-legal, comparative-legal research methods. In particular, the concept of extenuating circumstances was first described. Extenuating circumstances and their interaction are described in detail, as well as scientific views and research of scientists on this matter, similarities and differences between them. At the same time, a comparative analysis was carried out with the types of mitigating circumstances, their problematic aspects were identified and consistently described. Also in our country, the nature of the crime and the degree of public danger, the cause of the crime, the nature and extent of the harm, the identity of the perpetrator, mitigating and aggravating circumstances are mandatory requirements of criminal law. On the other hand, Article 55 of the Criminal Code defines an open list of mitigating circumstances (9 cases) and specific requirements and conditions for their consideration when sentencing. Although mitigating circumstances are important among criminal law institutions, including when imposing a fair punishment for a specific act and improving the situation of a person, the concept of "mitigating circumstances" in the criminal legislation of our country is not defined and the problems associated with it are described in the series. The doctrine of criminal law and existing scientific research were also analyzed, and well-founded theoretical proposals and recommendations on this matter were developed.

Keywords: crime, punishment, circumstances mitigating punishment, circumstances aggravating punishment, cases that act as privileged signs.

Дунё миқёсида замонавий юриспруденцияда жиноятчиликка қарши курашда самарали механизм ва тизимларни жорий этиш ҳар доим долзарб аҳамият касб этиб келмоқда. Биргина статистикага эътибор қаратсак, Халқаро қамокхона тадқиқотлари маркази томонидан таҳлил қилинган маълумотларга кўра, ҳозирда барча давлатларнинг жазони ижро этиш муассасаларида 11 млнга яқин [1] маҳкумлар сақланмоқда. Умумий жиноятчиликдаги кўрсаткичлар эса, бундан ҳам юқори статистикага эга бўлишини тасаввур қилиш мумкин. Ўз навбатида, ҳар бир жиноят ва ҳар бир шахс бўйича суд ҳукм чиқаришда жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олиши зарур. Умумий таҳлил натижаларига кўра, судда кўриб чиқиладиган жиноят ишларининг ярмидан кўпроғида жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар мавжуд бўлади.

Шу сабабли, жаҳонда барча давлатлар жиноят қонунчилигида жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар билан боғлиқ муносабатларни муфассал тартибга солишга ҳаракат қилишган. Жумладан, Аргентина, Белгия, Болгария, Венгрия, Германия, Грузия, Ҳиндистон, Канада, Кения, Хитой, Македония, Нигерия, Нидерландия, Полша, Корея Республикаси, АҚШ, Тунис, Франция ва Япония қонунчилигида [2] жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг аниқ рўйхати мавжуд бўлмаса-да, суд томонидан жазо тайинлашда ҳисобга олиниши керак бўлган умумий шартлар (ёши, мотивлари ва мақсадлари, айбдорнинг кейинги хатти-ҳаракати ва бошқалар), бунинг натижасида судья ички ишонч асосида қарор қабул қилиши мумкинлиги белгилаб қўйилган. Шунингдек, МДҲ давлатлари, Австрия, Албания, Жазоир, Андорра, Боливия, Бразилия, Венесуела, Ветнам, Гватемала, Гондурас, Греция, Ироқ, Исландия, Испания, Италия, Колумбия, Куба, Лаос, Латвия, Литва, Мўғулистон, Норвегия, Панама, Португалия, Руминия, Салвадор, Сомали, Уругвай, Филиппин, Финляндия, Чехия, Швеция, Швейцария, Эквадор, Эстонияда [3] жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг очиқ рўйхати келтирилган ҳамда рўйхатда қайд этилгандан ташқари бошқа ҳолатларни ҳам жазони енгиллаштирувчи сифатида топиш мумкинлиги белгиланган. Шу билан бирга, кўплаб хорижий давлатларда жазо тайинлашда жазони енгиллаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олиш чегаралари ва тартиб-таомиллари ҳам аниқ тартибга солинган.

Мамлакатимизда ҳам суд томонидан жазо тайинлашда содир этилган жиноятнинг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражасини, қилмишнинг сабабини, етказилган зарарнинг хусусияти ва миқдорини, айбдорнинг шахсини ҳамда жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олиш жиноят қонунчилигининг мажбурий талаби ҳисобланади. Ўз навбатида, ЖКнинг 55-моддасида жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг очиқ рўйхати (9 та ҳолат) ҳамда жазо тайинлашда уларни ҳисобга олиш бўйича муайян талаб ва шартлар белгиланган.

Жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар жиноят-ҳуқуқий институтлар орасида, шу жумладан, муайян қилмиш учун адолатли жазо тайинлаш ва шахснинг аҳволини яхшилашда муҳим аҳамият касб этса-да, мамлакатимиз жиноят қонунчилигида “жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар” тушунчасига таъриф берилмаган.

Авваламбор шуни қайд этиб ўтиш лозимки, жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар жиноят-ҳуқуқий аҳамиятга молик ҳолатларнинг бир тури, яъни жиноят содир этган шахсга нисбатан жиноят-ҳуқуқий мажбуриятларни ёки содир этилган жиноят оқибатларини юмшатадиган ҳолатлар ҳисобланади [4, Б. 17]. Умуман олганда шуни қайд этиш мумкинки, жиноят ҳуқуқида жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар жиноий жавобгарлик ва жазони дифференциация қилиш ва индивидуаллаштириш воситаси бўлиб хизмат қилади, аксарият ҳолатларда эса, шахсни жиноий жавобгарликдан озод қилишга асос бўлиши мумкин.

ЖКда жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар жиноятнинг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражаси, айбдорнинг шахси ва жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар билан бир қаторда одилона жазо тайинлаш учун замин яратади. Айни шу сабабли, жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар муайян жиноят ишини юритишда исбот қилиш предметига киради. Жиноят-процессуал қонунчиликка кўра, иш бўйича исботланиши лозим бўлган барча ҳолатлар синчковлик билан, ҳар томонлама, тўла ва холисона текшириб чиқилиши, ишда юзага келадиган ҳар қандай масалани ҳал қилишда айбланувчини ёки судланувчини ҳам фош

қиладиган, ҳам оқлайдиган, шунингдек унинг жавобгарлигини ҳам енгиллаштирадиган, ҳам оғирлаштирадиган ҳолатлар аниқланиши ва ҳисобга олиниши лозим.

Жазони енгиллаштирувчи ҳолатларни суд жазо тури ва чорасини танлашда ўз-ўзидан ҳисобга олмайди. Жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар суд тергови жараёнида аниқланиши ва фақат жиноят процесси иштирокчилари томонидан тақдим этилган барча далиллар текширилгандан кейин, жамулжам ҳолда жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар сифатида эътироф этилиши лозим. Шу сабабли, ҳатто жиноят иши бўйича ЖКнинг 55-моддасида мустаҳкамланган рўйхат мазмуни билан мос келадиган у ёки бу жазони енгиллаштирувчи ҳолат мавжуд бўлган ҳолда ҳам, суд, унинг ҳаққонийлигини ҳолисона текширмасдан ва ўз қарорини ҳукмда асосламасдан, мазкур ҳолат жазони енгиллаштирувчи ҳолат деб эътироф этилишини дарҳол белгилай олмайди. Агар суд у ёки бу ҳолатни жазони енгиллаштирувчи ҳолат деб эътироф этиш мумкин эмас, деган тўхтамга келган бўлса, буни ҳукмда мотивларни кўрсатган ҳолда асослаши лозим. Масалан, айбдорнинг қарамоғида ёш боласи борлиги, агар маҳкум унга нисбатан оталик ёки оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган бўлса ёки ўз боласига нисбатан жиноят содир этган бўлса, жазони енгиллаштирувчи ҳолат сифатида баҳоланиши мумкин эмас.

Аксарият олимлар, жумладан, Э.Х.Норбўтаев томонидан ижтимоий хавфлилик даражаси бир-бирига яқин бўлган жиноятлар учун бир хил жазонинг қонунда белгиланиши жазонинг адолатлилигини таъминлайди, буни амалга ошириш учун жиноят қонунидаги нисбий муайян санкцияларни имкон даражасида камайтириш, мутлоқ санкцияларни эса кўпайтириш, шунингдек, енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлардан воз кечиш [5, Б. 45-50] тақлиф этилган. Биз ушу фикрга қўшилмаймиз. Чунки, жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар жиноят ҳуқуқида ҳам, ҳуқуқнинг бошқа соҳалари, шу жумладан, маъмурий ҳуқуқда ҳам бир-бирини мувозанатга солувчи воситалар ҳисобланади. Уларни бир вақтнинг ўзида ҳисобга олиш судга жиноий жавобгарликни ва жазони индивидуаллаштиришни лозим даражада амалга ошириш имконини беради. Индивидуаллаштириш шуни англатадики, давлат мажбурлов чораларини муайян бир ҳолатда судланувчининг шахсини ҳисобга олинган ҳолда ва у томонидан содир этилган қилмишнинг хусусиятига баҳо бериб қўлланилади [6, Б. 21].

Юридик энциклопедияга кўра, жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар деганда, содир этилган жиноят ёки айбдор шахсни тавсифловчи ҳолатлар ва жиҳатларни эътиборга олган ҳолда шундай ҳолатлар бўлмагандагина нисбатан енгилроқ жазо тайинлаш имкониятини берувчи ҳолатлар тушунилади [7, Б. 161]. Ушбу таърифдан жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар тушунчаси мазмунини тушуниб олиш қийин. Яъни, ушбу таърифдан жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар жиноят ёки айбдор шахсни тавсифлаши ҳамда енгилроқ жазо тайинлаш имкониятини беришини тушуниш мумкин.

Э.А.Тожиевнинг қайд этишича, енгиллаштирувчи ҳолатлар қонунда тўғридан-тўғри кўрсатилган ёки кўрсатилмаган, жиноят содир этиш вақтида ва жиноят содир этилганидан кейинги айбдорнинг хулқини тавсифловчи, унинг шахсини ва содир этган қилмишини ижтимоий хавфлилик даражасини тавсифловчи ёхуд содир этган жиноятига инсонпарварлик принципи нуктаи назардан ёндашишга асос бўладиган ЖК Маҳсус қисми санкцияси доирасида жазо тайинлаш ёки қонунда кўрсатилганидан ҳам камроқ жазо тайинлаш ёхуд жазодан озод қилиш учун асос бўладиган ҳолатлар ҳисобланади [8, Б. 23]. Ушбу муаллиф таърифида жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар кенг талқин қилинган бўли, бунда шахсни ва қилмишни тавсифловчи ҳолатларга эътибор қаратилган. Аммо таърифда қайд этилган айбдорнинг хулқини тавсифловчи ҳолатлар айбдор шахсни тавсифловчи ҳолатлар билан қамраб олинади, яъни ушбу масаласини таърифда алоҳида қайд этиш зарурати мавжуд эмас. Ўз навбатида, берилган ушбу таърифда енгиллаштирувчи ҳолатлар ЖК Маҳсус қисми санкцияси доирасида жазо тайинлаш, қонунда кўрсатилганидан ҳам камроқ жазо тайинлаш, жазодан озод қилиш учун асос бўлиши белгиланган. М.Назаровнинг қарашлари ҳам ушбу фикрни қўлайди, унинг қайд этишича, жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар айбдор шахсининг ҳолати ва ишнинг бошқа муҳим жиҳатлари билан боғлиқ бўлиб, суд

томонидан жазо тури ва чорасини аниқлашда инобатга олинади [9, Б. 123]. Бошқа олимлар томонидан ушбу масалада яқдиллик мавжуд эмас. Яъни, бу борада М.Усмоналиев, П.Бакунов ва М.Ҳ.Рустабаевнинг фикрича [10, Б. 344-345], энгиллаштирувчи ҳолатлар фақатгина жазони энгиллаштирувчи ҳолат бўлиб қолмай, жавобгарликдан ҳам озод қилиши, энгилроқ жазо тайинлаш учун ҳам асос бўлиши мумкин.

Я.Ю.Васильева фикрига кўра, жазони энгиллаштирувчи ҳолатлар моҳияти шу билан белгиланадики, улар жазо миқдорига бевосита таъсир кўрсатади. Жазони энгиллаштирувчи ҳолатлар иккиёклама аҳамият касб этади: 1) агар улар жиноят таркибига тааллуқли бўлмаса ва уни квалификация қилишга таъсир кўрсатмаса, жазо тайинлашда ҳисобга олинади; 2) жиноят таркибининг асосий, имтиёзли белгилари ҳисобланади, шу сабабли айбдорнинг ҳаракатларига ҳуқуқий баҳо беришда ҳисобга олинади, лекин жазо тайинлашда инобатга олинishi мумкин эмас [11, Б. 93].

Л.Л.Кругликов қайд этиб ўтганидек, жавобгарликка таъсир кўрсатадиган ҳолатларнинг аксарияти жазони энгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар деб ҳисобланиши мумкин эмас, чунки улар бошқача хусусиятларга эга, жиноят ҳуқуқида бошқа функцияни бажаради [12, Б. 38]. Бунда, энг аввало, жавобгарликка таъсир кўрсатадиган, ЖК Махсус қисми нормаларида белгиланган жиноят таркиби белгилари сифатида киритилган ҳолатлар назарда тутилади. Ўз навбатида, уларнинг ҳам икки тури фарқланади: 1) асосий таркиб белгилари бўлган ҳолатлар; 2) имтиёзли белгилар сифатида амал қиладиган ҳолатлар. Бунда имтиёзли белгилар сифатида амал қиладиган ҳолатлар жинойий жавобгарликни дифференциация қилиш функциясини бажаришини эътироф этиш мумкин.

Юридик адабиётларда илгари сурилган нуқтаи назарга кўра, жазони энгиллаштирувчи ҳолатлар жиноят таркибининг ўзига ёки унинг айрим элементларига тааллуқли бўлиши мумкин [13]. Умуман олганда, агар ЖК Махсус қисмининг турли моддаларида жиноятнинг асосий таркиби баён этилган бўлса, шунингдек бу жазони энгиллаштирувчи белгиларга эга таркиб бўлса, шундай бўлиши мумкин [14, Б. 9]. Масалан, бундай вазиятга одам ўлдириш учун жинойий жавобгарликни дифференциация қилишда дуч келиш мумкин (ЖКнинг 97-102-моддалари).

Бизнинг назаримизда, мазкур тушунчанинг кенг маъносида жазони энгиллаштирувчи ҳолатлар қаторига жазони камайтириш томонга ўзгартирадиган ва унга тузатиш киритадиган барча ҳолатларни киритиш мумкин.

Аммо ЖК 55-моддасининг учинчи қисмидан жиноят таркиби белгилари жазони энгиллаштирувчи ҳолатлар бўлиши мумкин, деган хулоса келиб чиқади. Ушбу нормада куйидаги қоида мустаҳкамланган: “энгиллаштирувчи ҳолат ушбу Кодекс Махсус қисмининг моддасида жиноят таркибининг зарурий белгиси сифатида назарда тутилган бўлса, жазо тайинлашда ҳисобга олинмайди”.

Жиноят таркиби белгилари сифатида жазони энгиллаштирувчи ҳолатларнинг асосий хусусиятлари куйидагилардир: 1) улар имтиёзли жиноят таркибларининг белгилари сифатида амал қилади; 2) улар жинойий жавобгарликни индивидуаллаштириш, хусусан, ЖК Махсус қисми нормасининг санкциясида санаб чиқилган жазо турларидан энгилроғини қўллаш ёки уларнинг унча катта бўлмаган муддатларини ёки кичикроқ ҳажмларини белгилаш йўли билан жазони юмшатиш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Илмий адабиётларда у ёки бу ҳолатларни имтиёзли жиноят таркиблари қаторига киритиш мезонлари сифатида куйидагилар фарқланади: 1) уларнинг қилмиш ёки айбдор шахси (ёки уларнинг иккаласи) билан боғлиқлиги; 2) қилмишнинг ижтимоий хавфлилик даражасига жиддий (муҳим) таъсир кўрсатиши; 3) улар кенг тарқалганлиги ва айни вақтда типик эмаслиги (ушбу ҳолатлар “аксарият жиноятлар учун норма бўлиши мумкин эмас, чунки бу ҳолда улар жиноят таркибларининг белгилари сифатида тартибга солиниши лозим”; 4) ушбу ҳолатлар ҳуқуқни қўллаш амалиётида аниқланиши мумкинлиги [15, Б. 91-101].

Жиноят таркиблари белгилари сифатида тартибга солинган жазони энгиллаштирувчи ҳолатлар мазмунига кўра қилмишнинг ижтимоий хавфлилик даражасини анча пасайтиради, формал-юридик жиҳатдан эса жиноятни квалификация қилишга таъсир кўрсатади.

Хуқуқий адабиётларда, бир томондан, қилмишнинг квалификациясига, бошқа томондан эса жазо тайинлашга таъсир кўрсатадиган жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг ўзаро нисбати ҳамда уларни қонун йўли билан тартибга солиш усуллари муаммоси узок йиллардан бери қизгин баҳс-мунозараларга сабаб бўлиб келади. Ҳозирги муаллифларнинг аксарияти асосли равишда квалификация қилувчи ҳамда жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларнинг хуқуқий мазмуни бир хил эмаслигини кўрсатадилар, қонун чиқарувчининг нуқтаи назарини уларни дифференциация қилиш қисмида қўллаб-қувватлайдилар. Аммо бошқача нуқтаи назарлар ҳам мавжуд. Масалан, Т.Ю.Орешкина, В.С.Минская, И.М.Гальперин жиноят ҳуқуқида ушбу ҳолатлар гуруҳларининг фарқлигини нотўғри деб ҳисоблайдилар [16, Б. 5-7]. Бизнингча, мазкур хулосага қўшилиш қийин. Биз юқорида кўрсатилган ҳолатларни ягона хуқуқий тартибга бирлаштириш ҳақидаги таклифга ҳам қўшила олмаймиз. Бунинг заруратини Т.А.Костарева унификация қилувчи ҳолатларга ягона хуқуқий тус бериш лозимлигида кўради. Квалификация қилувчи ёки жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар иккиёқлама хусусиятга эга бўлгани туфайли, квалификация қилувчи ҳолатлар ҳамда жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларнинг муайян қисми қилмишнинг ижтимоий хавфлилиқ даражаси жиддий ўзгарганини акс эттиради [17, Б. 110-113]. Квалификация қилувчи ва жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар ягона хуқуқий мазмунга эга эканлигидан келиб чиқиб, муаллиф уларни ЖК Умумий қисмининг нормаларида унификация қилишни таклиф қилади. Шу билан бир вақтда, Т.А.Костарева кўриб чиқилаётган ҳолатлар гуруҳларини тўлиқ унификация қилиш мумкин эмаслигини тан олишга ҳам мажбур бўлади. Умуман олганда, жазони индивидуаллаштириш жараёнини тўлиқ формаллаштириш мумкин эмас, қонунда кўриб чиқилаётган ҳолатларнинг тўлиқ рўйхатини ва уларнинг жаъзога таъсири даражасини ҳам назарда тутишнинг кераги йўқ [18, Б. 113], деб таъкидлайди.

Айбдорнинг жиноятдан кейинги хулқ-атвори унинг шахсига баҳо бериш учун муҳим аҳамиятга эга. Шу сабабли, ўз айбига чин дилдан пушаймон бўлганликнинг бир қанча шакллари жазо тайинлашда асосли равишда жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар сифатида ва ҳатто жиноий жавобгарликдан озод қилиш асослари сифатида қаралади [19].

Юридик адабиётларда асосий эътибор жазо тайинлаш умумий асослари таркибига қирадиган жазони енгиллаштирувчи ҳолатларга қаратилади. Айнан улар жиноят ҳуқуқида жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатлар орасида марказий ўринни эгаллайди.

ЖКда жазони енгиллаштирувчи ҳолатларни жазо тайинлашга татбиқан тартибга солинган. Аммо мантиқан олиб қараганда, бундай ҳолатлар суд томонидан тайинланган жазони ижро этиш (ўташ) жараёнида ҳам юзага келиши мумкин.

Гарчи қонун чиқарувчи бундай ҳолларда мазкур ҳолатларни жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар сифатида белгиламаган бўлса-да, улар амалда айнан жазони ижро этиш (ўташ) жараёнида уни юмшатиш вазифасини бажаради [20, Б. 32-47]. Қонун чиқарувчи жазони ижро этиш вақтида уни юмшатиш асоси сифатида маҳкум ижобий хулқ-атворининг муайян шакллари ёки қамоқ ёки интизомий ҳарбий қисмда сақлаш тарзидаги жазони ўтаётган ҳарбий хизмати жазони ижро этишга тўсқинлик қиладиган касалликка йўлиққанини назарда тутади.

Жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар мавжудлиги, бошқа шартлар билан бир қаторда, жиноятнинг тоифасини ўзгартириш учун асос бўлиши мумкин. Аммо статистик маълумотлар таҳлили судлар томонидан жиноятнинг тоифасини ўзгартириш ҳоллари бармоқ билан санарли эканлигини кўрсатади. Бизнинг назаримизда, бунинг сабаби жиноятнинг тоифасини ўзгартиришни қўллаш аниқ мезонлари мавжуд эмаслигида бўлса керак. Шу туфайли ҳам судлар мазкур нормани қўллашда хатога йўл қўядилар.

Жиноят ҳуқуқида кенг маънода жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар деганда жиноятга ва (ёки) айбдорнинг шахсига тегишли бўлган, жиноят содир этган шахсга юклатиладиган жиноят-хуқуқий мажбуриятларни сезиларли даражада пасайтирадиган, жиноий жавобгарлик доирасини торайтирадиган ёки ундан озод қиладиган, жазо тайинлашда ҳам, уни ижро этишда

ҳам жазони юмшатиш томонга индивидуаллаштириш ёки уни ўташдан озод қилиш учун имконият яратадиган ҳолатлар тушунилади.

ЖК 55-моддасида жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар рўйхати келтирилган бўлиб, у тўла-тўқис хусусиятга эга эмас. Бу жазо тайинлашда суд ЖКда мустаҳкамланган рўйхатга киритилмаган ҳолатларни ҳам жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар деб топиши мумкинлигини англатади. Шу сабабли, жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг мазкур рўйхати кенг талқин қилиниши лозим.

Баъзан ЖК 55-моддасида мустаҳкамланган рўйхатда кўрсатилган у ёки бу ҳолат ЖК Махсус қисми моддасининг диспозициясида жиноят (асосий ёки имтиёзли) таркибининг белгиларидан бири сифатида ўз аксини топади. Бундай вазиятларда, тегишли ҳолат суд томонидан жиноятни квалификация қилишда ҳисобга олингани туфайли, у ўз-ўзича айти шу жиноят учун жазо тайинлашда жазони енгиллаштирувчи ҳолат сифатида қўшимча равишда ҳисобга олинishi мумкин эмас. Масалан, жабрланувчининг қонунга хилоф ҳулқ-атвори кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида содир этилган қилмишлар бўйича жиноят таркиби белгиси сифатида назарда тутилган.

Л.А.Долиненко фикрига кўра, жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг энг муҳим хусусияти шундаки, улар жазо тайинлашга ҳеч шубҳасиз ва муайян даражада таъсир кўрсатади. Мазкур хусусиятни қонунда назарда тутилган жазони енгиллаштирувчи ҳолатларга ҳам, қонунда назарда тутилмаган, лекин тергов-суд амалиётида ҳисобга олинадиган жазони енгиллаштирувчи ҳолатларга ҳам татбиқ этиш мумкин [21, Б. 10].

Л.Л.Кругликов фикрига кўра, жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар икки муқаррар белги билан тавсифланади: биринчи – жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар жиноий қилмишларнинг аксариятига хос эмас; иккинчи – жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар жазо тайинлашга сезиларли даражада таъсир кўрсатади [22, Б. 84]. Муаллиф яна шуни қайд этиб ўтадики, жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар жиноий хатти-ҳаракатларнинг аксариятига хос эмаслиги улар жазога сезиларли даражада таъсир кўрсатиши билан биргаликда суд ишнинг муайян ҳолатини жазони енгиллаштирувчи ҳолат деб топиши учун етарли бўлган жиҳатлар минимал тўпланими ҳосил қилади, зеро, жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар рўйхати очиқ хусусиятга эга [23, Б. 58-61]. Шундай қилиб, жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг тегишли рўйхатини шакллантиришда жиноий қилмишларнинг криминологик тавсифига эга бўлиш, одатда муайян турдаги жиноятларга хос бўлган ҳолатлар доираси, масалан, жиноят биринчи марта, яқка шахс ёки шахслар гуруҳи томонидан, вояга етмаган шахс ёки балоғат ёшига етган шахс томонидан содир этилаётгани ҳақида аниқ тасаввур ҳосил қилиш зарур. Тажовузлар одатда яқка шахс, биринчи марта жиноятга қўл урган шахс, балоғат ёшидан ўтган шахс томонидан содир этилиши аниқлангач, қарама-қарши мазмундаги ҳолатларни жазони енгиллаштириш ёки оғирлаштириш вазифаларини бажаришга қодир бўлган ҳолатлар деб ҳисоблаш лозим [24, Б. 58, 60, 192]. Айти ҳолда фақат жазога жиддий таъсир кўрсатиш белгисига эга бўлган ҳолатларгина жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар деб топилиши мумкин. Мазкур белги фақат содир этилган жиноятнинг ва (ёки) айбдор шахсининг ижтимоий хавфлилик даражасини жиддий пасайтирадиган ҳолатларга хос.

Жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг қонунда мустаҳкамланган рўйхатига фақат оригинал ҳолатлар, яъни ундан ўрин олган бирон-бир ҳосила ҳолатларга ёки уларнинг тур хилларига ҳавола этмасдан киритилиши лозим. Бундан ташқари, жиноят қонунда тегишли ўрин эгаллашга даъвогар бўлган жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг барчаси аниқланган белгилар тўпламига эга бўлиши лозим. Акс ҳолда айти бир ҳолат икки ёқлама ҳисобга олинадиган (аввал умумий тушунчанинг қисмида сифатида, сўнг эса умумий тушунчанинг ўзи сифатида) суд амалиёти яратилади. Пировард натижада бундай вазият одиллик принципнинг бузилишига ва бунинг оқибати ўлароқ, қилмишга мутаносиб бўлмаган жазо тайинланишига олиб келган бўлур эди.

Жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг ўзига хос хусусиятларини тадқиқ этиш натижаларини умумлаштириш қуйидаги хулосаларни таърифлаш имконини беради.

1) жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар деганда, жиноят қонунидаги очиқ рўйхатдан назарда тутилган ёки суд томонидан жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар деб топиладиган, жиноятнинг ва (ёки) уни содир этишда айбдор шахснинг ижтимоий хавфлилик даражасини пасайтирадиган, Жиноят кодекси Махсус қисмининг нормалари доирасида ёки унинг минимал чегарасидан ташқарига чиқиб жазо тайинлаш ва индивидуаллаштириш асосий мезонларини тўлдирадиган ҳолатлар тушунилиши лозим;

2) жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг вазифаларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- жиноят-ҳуқуқий норма санкцияси доирасида жазо тайинлашда ҳисобга олинади;
- жазо тайинлаш махсус қоидаларини шакллантиришда инобатга олинади;
- шартли ҳукм қилишни қўллашда суд томонидан ҳисобга олинади;
- бошқа ҳолатлар билан бир қаторда ЖКга мувофиқ жинойий жавобгарликдан озод қилиш учун асос бўлиб хизмат қилади;
- бошқа омиллар билан бир қаторда ЖКга мувофиқ жиноят тоифасини ўзгартириш учун асос ҳисобланади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Highest to Lowest – Prison Population Total. // www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total?field_region_taxonomy_tid=All
2. Обстоятельства, смягчающие уголовное наказание. // www.ru.wikipedia.org (Circumstances mitigating criminal punishment. // www.ru.wikipedia.org)
3. Обстоятельства, смягчающие уголовное наказание. // www.ru.wikipedia.org (Circumstances mitigating criminal punishment. // www.ru.wikipedia.org)
4. Мингалимова М.Ф. Назначение наказания с учетом смягчающих обстоятельств. Дисс... на соис. уч. степ. канд. юрид. наук. – М., 2019. – С. 17. (Mingalimova M.F. Sentencing based on mitigating circumstances. Diss... on sois. uch. step. cand. legal Sciences. - M., 2019. - S. 17.)
5. Норбўтаев Э.Х. Уголовный закон и его эффиктовность. – Ташкент: Мехнат, 1991. – С. 45-50. (Norbutaev E.Kh. Criminal law and its effectiveness. - Tashkent: Mekhnat, 1991. - S. 45-50.)
6. Суюнова Д.Ж. Жинойий жазоларни тайинлаш муаммолари. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Нур Полиграф, 2008. – Б. 21. (Suyunova D.J. Problems of imposing criminal penalties. Study guide. - Tashkent: Nur Poligraf, 2008. - P. 21.)
7. Ўзбекистон юридик энциклопедияси. Масъул муҳаррир: Н.Тойчиев. – Тошкент: Адолат, 2011. – Б. 161. (Legal encyclopedia of Uzbekistan. Responsible editor: N. Toychiev. - Tashkent: Adolat, 2011. - B. 161.)
8. Тожиев Э.А. Понятие и уголовно-правовые значение обстоятельств, смягчающих наказание. – Нукус: Билим, 2000. – С. 23. (Tozhiev E.A. The concept and criminal law meaning of circumstances mitigating punishment. - Nukus: Bilim, 2000. - P. 23.)
9. Назаров М.А. Назначение наказания в уголовном праве Республики Узбекистан. 123 (Nazarov M.A. Appointment of punishment in the criminal law of the Republic of Uzbekistan. 123)
10. Усмоналиев М., Бакунов П. Жазо тайинлашда енгиллаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олиш. – Тошкент: Адолат, 2007. – Б. 18.; Рустамбоев М.Ҳ. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм. – Тошкент: Илм зиё, 2005. – Б. 344-345. (Usmonaliev M., Bakunov P. Consideration of mitigating circumstances in sentencing. - Tashkent: Adolat, 2007. - P. 18.; Rustamboev M.H. Criminal law. General part. - Tashkent: Ilm zia, 2005. - P. 344-345.)
11. Васильева Я.Ю. Практика и некоторые проблемы назначения наказания в России. – Иркутск, 2016. – С. 93. (Vasilyeva Ya.Yu. Practice and some problems of sentencing in Russia. - Irkutsk, 2016. - P. 93.)

12. Кругликов Л.Л. Смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства в уголовном праве. – Воронеж, 1985. – С. 38. (Kruglikov L.L. Mitigating and aggravating circumstances in criminal law. - Voronezh, 1985. - P. 38.)
13. Мясников О.А. Смягчающие и отягчающие обстоятельства в теории, законодательстве и судебной практике. – М., 2002. (Myasnikov O.A. Mitigating and aggravating circumstances in theory, legislation and judicial practice. - M., 2002.)
14. Гаскин С.С. Отягчающие обстоятельства и их значение для индивидуализации уголовной ответственности и наказания: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1981. – С. 9. (Gaskin S.S. Aggravating circumstances and their significance for the individualization of criminal liability and punishment: author. dis. ... cand. legal Sciences. - M., 1981. - P. 9.)
15. Костарева Т.А. Квалифицирующие обстоятельства в уголовном праве. – Ярославль, 1993. – С. 91-101. (Kostareva T.A. Qualifying circumstances in criminal law. - Yaroslavl, 1993. - P. 91-101.)
16. Гальперин И.М., Минская В.С., Орешкина Т.Ю. Уголовная ответственность за кражу личного имущества с проникновением в жилище. – М., 1986. С. 5-7. (Galperin I.M., Minskaya V.S., Oreshkina T.Yu. Criminal liability for theft of personal property with penetration into the home. - M., 1986. – P. 5-7.)
17. Костарева Т.А. Квалифицирующие обстоятельства в уголовном праве. – Ярославль, 1993. – С. 110-113. (Kostareva T.A. Qualifying circumstances in criminal law. - Yaroslavl, 1993. - P. 110-113.)
18. Костарева Т.А. Квалифицирующие обстоятельства в уголовном праве. – Ярославль, 1993. – С. 113. (Kostareva T.A. Qualifying circumstances in criminal law. - Yaroslavl, 1993. - P. 113.)
19. Вакарина Е.А. Дифференциация и индивидуализация и средства их достижения (уголовно-правовые и уголовно-исполнительные аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Краснодар, 2005.; Тарханов И.А. Поощрение позитивного поведения в уголовном праве. – Казань, 2001. (Vakarina E.A. Differentiation and individualization and means of their achievement (criminal-legal and penitentiary aspects): author. dis. ... cand. legal Sciences. – Krasnodar, 2005.; Tarkhanov I.A. Encouraging positive behavior in criminal law. – Kazan, 2001.)
20. Гараева А.Р. Смягчение наказания при его исполнении в российском уголовном праве: дисс. ...канд. юрид. наук. – Казань, 2007. – С. 32-47. (Garayeva A.R. Mitigation of punishment during its execution in Russian criminal law: diss. ...cand. legal Sciences. - Kazan, 2007. - P. 32-47.)
21. Долиненко Л.А. Влияние смягчающих ответственность обстоятельств на индивидуализацию наказания и на освобождение от уголовной ответственности с применением мер общественного или административного воздействия: автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. – Томск, 1980. – С. 10. (Dolinenko L.A. Influence of mitigating circumstances on the individualization of punishment and on the release from criminal liability with the use of measures of social or administrative influence: author. diss. ...cand. legal Sciences. - Tomsk, 1980. - P. 10.)
22. Кругликов Л.Л. Смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства в уголовном праве. – Воронеж, 1985. – С. 84. (Kruglikov L.L. Mitigating and aggravating circumstances in criminal law. - Voronezh, 1985. - P. 84.)
23. Кругликов Л.Л. Особенности перечисленных в уголовном законе смягчающих и отягчающих обстоятельств // Юридические гарантии применения права и режим социалистической законности в СССР. – Ярославль, –1975. Вып. 1. – С. 58-61. (Kruglikov L.L. Features of the mitigating and aggravating circumstances listed in the criminal law // Legal guarantees for the application of law and the regime of socialist legality in the USSR. - Yaroslavl, - 1975. Issue. 1. - P. 58-61.)
24. Криминология: учебник / отв. ред. В.К. Звирбуль [и др.]. – М., 1979. – С. 58, 60, 192. (Criminology: textbook / отв. ed. VC. Zvirbul [i dr.]. - M., 1979. - P. 58, 60, 192.)

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

6-МАХСУС СОН

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-6

JOURNAL OF LAW RESEARCH
SPECIAL ISSUE-6

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000